

Վահան Թորոլենց

Այսօրը հին հռոմեական ճանապարհի վրա

5

Թ

Տակավին չի մթնել, հորիզոնը բռնել է բաց-կարմիր հրդեհ, մինչև անգամ փողոցում բարձրացած փոշին վարդագույնին է տալիս: Գյուղ գնացողների շարանն արդեն պակասել է, փողոցը հորանջում է, քունը տանում է, հոգնած է:

Մեր տնեցիները մեկիկ-մեկիկ կտուրն են բարձրանում, սպիտակ անկողինները բաց անում, որպեսզի միջօրեի շոգը փախչի մեջներից:

Խաղաղ է ամբողջ քաղաքը, դադարել է կովերի բառաչը, որովհետև լակը տվել են, կթել և հանգիստ թողել նրանց, որ որոճան:

Եկե՛ք, հասե՛ք, մեռցրի՛ն, իրար կուտեն, թե՛գ հասեք:

Աղիողորմ, աղեկեզ, անդիմադրելի մի ճիշ, որ գնալով դառնում է գարիուրելի մի ողբ: Ձայնը ծանոթ է, մեր հարևանուհին է, դիմացի տնից:

Ողբը լսվում է տան ներքնահարկից, մութ նկուղից, տան այն մասից, որտեղ ամբողջ ամառը ոչ ոք ոտք չի կոխի:

Բոլոր հարևանները վագում են: Առաջին հերթին հասնում է մեծ եղբայրս, որովհետև նա չի սպասում սանդուղներից իջնելու, կտուրի քիվից բռնում է ծառի ճյուղը, օրորում է իրեն օդում և ցատկում փողոց:

Ես կանգնած եմ կտուրին, դողում եմ ամբողջ մարմնով, ողբը շարունակվում է աղեխարշ դառնությամբ՝ «հասե՛ք, հասե՛ք, իրար կերա՛ն»:

Քիչ անց, մեծ եղբայրս՝ հերկուլեսյան մի տղամարդ, դուրս է քարշ տալիս երկու պատանիների, մեկի թևից բռնած և մյուսի՝ կրծքի շորերից: Երկուսի բերանից էլ արյուն է հոսում, մազերը գգգզված, շորերը պատառոտած, աչքերը նման են այն շների, որոնց լակոտների վրա ուրիշ անծանոթ շուն է հարձակվում:

Նրանք դեռևս ուզում էին իրար վրա նետվել և պատառոտել իրար, բայց եղբորս հզոր բազուկները նրանց պահում են իրարից անվտանգ հեռավորության վրա:

Հագիվ մենք կարողացանք ճանաչել ողբացող մոր երկու պատանի գավակներին՝ Վահրամին և Հրաչին:

Վահրամն ու Հրաչը երկու եղբայրներ էին, Վահրամը՝ 19 տարեկան, Հրաչը՝ 17: Հրաչի ծնված օրը ծնվել էր նաև Վերոնիկան, հարևանի աղջիկը: Հրաչի ու Վերոնիկայի ծնողները նշանել էին նրանց օրորոցից:

Մեծացել էին և նախքան Հրաչի՝ կնոջ գոյություն ունալն զգալը, Վահրամը սիրահարվել էր Վերոնիկային:

Վահրամն ու Վերոնիկան դավաճանել էին օրորոցի օրինականության դեմ:

Հրաչն իմացել էր այդ սերը, բայց ոչինչ չէր զգացել, երբ դեռ վեգի հետ էր խաղում և ինձ նման շներին էր հրամայում . նա մեծացավ, հասակ առավ, սկսեց զգալ էգի կրակը:

Նրա փոքրիկ սրտում թաքտաց կինը: Վերոնիկան օրորոցից իրեն էր պատկանել, ծնողները և գուգադիպությունն այդպես էին կամեցել:

Թե՛ ծնողները և թե՛ ազգականները մոռացել էին օրորոցի հինավուրց պատմությունը, բայց Հրաչն ուզեց ձեռք բերել օրորոցի իրավունքը:

Վահրամը Հրաչի աչքին նախ մի փոքրիկ քար թվաց, այդ քարը հետզհետե մեծացավ ինչպես սև, սթին մի ապառաժ:

Հրաշը սիրում էր եղբորը, եղբայրը նրա օրորոցն էր օրորել, տարել էր պարտեզները ման էր ածել, պատանեկության իր պատասխանատվությամբ, նրան այգիներ էր տարել, դասն էր սովորեցրել, փողոցի թշնամի տղաներից պաշտպանել, ինչ որ տնից թոցրել էր՝ նրան էր տվել, նրա համար թուփիկ էր շինել, լողալ էր սովորեցրել, բայց Վերոնիկայի մագի մի թելը մոռացրեց այդ բոլորը, և հանկարծ մի օր Հրաշը դադարեց Վահրամի հետ խոսելուց:

Վահրամը, սկզբում ոչինչ չհասկանալով, մինչև անգամ կարևորություն չընծայեց, բայց հետզհետե նշմարեց, որ Հրաշը կորցնում է իր եղբայրական աչքերը, նրա ամեն մի հանդիպումը դառնում է մութի մեջ թշնամական հանդիպում:

Հրաշի՛կ, աղվո՛րս, ի՞նչ կուզես, գառնու՛կս, մի օր հարցրեց Վահրամը:

Հրաշը հատեց նրա բիբերի խորքը, ուզում էր աչքերի խորքից դուրս քաշել եղբոր սիրտը . Վահրամը խորր գգաց խանդը Հրաշի հոգում, կախեց գլուխը և հեռացավ:

Այդ օրից երկու եղբայրները խուսափում էին իրար հանդիպելուց, բայց չխուսափեցին խարույկը հրահրելուց:

Խարույկը վառվում էր, վառվում էր ինչպես հարավի արեգակը:

Վերոնիկայի այտերը կարմրում էին և պատրաստ էին որևէ փոքրիկ սղոմմից կաթիլ-կաթիլ արյուն կաթեցնել, հարստանում էին նրա մազերը, ինչպես քամուց քշվաշ մի փոքրիկ ջրվեժ, աչքերը նմանում էին անապատի հեռավորության մեջ թաղված մի հատիկ գյուղի երկու ճրագներին, կուրծքը բարձրանում էր, ծիծաղում էր բարձր, թեթև և անհարկի:

Այո, այո, ես կընեն, ես կուզամ, ես կերթամ, ալ չեմ գար, եթե այդպես ուզես, և ծիծաղում էր, երբեմն լաց լինում խաբելով դիմացինին՝ լա՞ց թե ծիծաղ, բայց միշտ պատրաստակամ, միշտ շարժուն, միշտ կենդանի աչքերով՝ ինչպես բռնված փոքրիկ թռչունն անգութ ձեռքերում:

Այդ օրը Վահրամն ու Վերոնիկան գաղտագողի իջան իրենց տան ներքնահարկը: Նստեցին կոտրած և դարսված փայտի դեզերի վրա, գրկեցին իրար, մոտեցան նրանց շրթունքները և վառվեցին:

Նրանց թևերը գրկեցին իրար, ինչպես երկու հակառակ կողմերից եկող ջրի հոսանքներ:

Ներքնահարկի դուռը ճոճուաց, կրնկի վրա բացվեց, և ներս ընկավ հանգիստ քայլերով ու դահանակե աչքերով մի պատանի, կանգ առավ երկու երեք քայլ անելուց հետո, փայլեցին նրա աչքերը, ինչպես աչքերը գազանացած կատվի:

Վահրամը ճան աչեց ահավոր թշնամուն իր փոքրիկ եղբոր մեջ, նրան, որի օրորոցն էր օրորել և ուսերի վրա ման էր ածել:

Նրանց աչքերը հանդիպեցին իրար: Երկար լռություն: Ատամները սեղմվեցին: Անծանոթ մի սարսափ անցավ յուրաքանչյուրից մյուսին և հանկարծ հարձակվեցին իրար վրա:

Մի քանի անգամ նրանք պառկեցին գետին, ցատկեցին վեր և երկուսը միասին հարձակվեցին իրենց սիրած աղջկա

վրա: Յուրաքանչյուրն աշխատում էր գրկել նրան, որպեսզի մյուսը չդիպչի:

Դուրս պղծեր ես իմ օրորոցը, մոռուաց Հրաչը:

Ո՞վ ես դու, չեմ ճանչնար, Վերոնն իմս է, բղավեց Վահրամը:

Տեսնենք թե որո՞ւնը կըլլի, պատասխանեց Հրաչը:

Եվ նրանք քաշքշեցին աղջկան, բռնեցին նրա կոկորդից, քաշքշեցին անգուր սիրով . զգացին, որ Վերոնիկան թակարդն ընկած թռչունի նման թայրտաց, խեղդվելու ձայներ հանեց և թուլացավ, շարունակեցին կատաղած պատանիները գրավումի պայքարը, մինչև զգացին, որ իրենց սիրածը չկա և այլևս չարժե կովել դիակի շուրջը, այն ժամանակ նրանք սկսեցին իրար սպանելու ահավոր փորձը:

Վահրամը մատը կոխեց Հրաչի բերանը և սկսեց քաշել իր բոլոր ուժով, որպեսզի պատռի և այլանդակի նրան, իսկ Հրաչը ցավից ցնցվեց և այնպես սեղմեց ատամները, որ Վահրամի մատների ոսկորները ճոճոացին, և Վահրամը ճչաց, ճչաց հոգեվարքի մեջ եղող անասունի նման:

Այդ ճշոցից էր, որ պատանիների մայրը վազեց ներքնահարկը, գտավ Վերոնիկային խողխողված, հոշոտված, իսկ երկու պատանիներին՝ անտառային գազանների գարհուրելի պայքարում:

Հասե՛ք, հասե՛ք, թե՛զ հասեք, իրար կուտե՛ն, մեռցուցի՛ն, մեռցուցի՛ն . . .

Ոճրի վայրն առաջինը հասավ մեծ եղբայրս:

Ջարհուրելի լուրը տարածվեց մի ակնթարթում ամբողջ քաղաքում:

Հանկարծ փողոցի վերից լսվեց մի ուրիշ մոր սրտակեղեք շիվանը, տարածուն, համայնական շիվան, որ որքան մոտենում էր, այնքան խորանում, բզկտում, խոշտանգում խողների ականջը:

Յավրո՛ւս, յավրո՛ւս, կանաչ-արև իմ յավրո՛ւս,— աղաղակում էր, սրտահոշոտում Վերոնիկայի մայրը, մայրն այն աղջկա, որ չկար, որի թշերը քիչ առաջ այնքան կարմիր էին, որ ամենափոքրիկ սեղմումից կարող էին կաթիլ-կաթիլ արյուն հոսել:

Վերոնիկայի դիակը վեր բերողները դիմավորեցին նրա մորը, մայրը վազեց, գրկեց նրա դժգունած, հանգիստ, խաղաղ, լուռ գլուխը և սկսեց սիրող մոր անգուսպ ողբը:

Վահրամն ու Հրաչը նայում էին իրար դեղին աչքերով, սղմում էին իրենց ատամները, և միայն շրջապատող տղամարդկանց ֆիզիկական ուժը կանգնեցրեց նրանց իրար հոշոտելուց:

Տարան Վերոնիկայի դիակը տուն, նա վերադարձավ տուն անփայլ աչքերով, հետզհետե մոր լացի աղաղակը մեղմացավ և ապա բոլորովին կորչեց:

Վահրամին ու Հրաչին տարան բանտ՝ շոթայակապ:

Մարդիկ ցրվեցին, բարձրացան կտուրները, խոսեցին անվերջ ոճրի մասին, մինչև քունը դարձավ անդիմադրելի:

Ժ

Ես քաղաքում համարվում էի լավ թոուցիկ շինողներից մեկը: Շինում էի մեծ տրամագծով, երկար պոչով, գույնզգույն և փոփոան: Ամառ երեկոները, երբ մեր կտուրների վրայով և փողոցների միջով անցնում էր զարմանալի քնքուշ քամին, մենք բաց էինք թողնում թոուցիկները ամենաբարձր կտուրներից, երբ դեռ արևը, վիթխարի ծիրանի նման, լողում էր դիմացի սարերի կապույտ անկողնում: Մանիշակագույն մութը բարձրանում էր դաշտից, մանիշակագույն մե՛ծ-մե՛ծ քողեր կախվում էին և երկնքից թափվում էին աստղե՛ր, աստղե՛ր, ավելի առատ, քան որևէ երկնքում, այն ժամանակ արդեն մեր թոուցիկները սավառնում էին կապույտ եթերում գույնզգույն և մեծ լապտերներով: Երբ կապույտը խտանում էր, թոուցիկներն այլևս չէին երևում, միայն լապտերներն էին, որ լողում էին երկնքում, երփներանգ և վառ, կարծես տեղահանված և օրորվող լուսիներ լինեին, որ թափառում էին և չէին կարող գտնել իրենց ծիրը: Ամեն երեկո քաղաքի վրա լողում էին այսպիսի տասնյակ լուսիներ: Պատահում էր, որ հանկարծ նրանցից մեկնումեկը այրվում էր . ահա բոցի մի խոշոր լեզու, միայն մի պահ, և չկա:

Մի օր ես բարձրացրել էի թոուցիկը ու թելի ծայրը կապել կտուրի լողին և, անհո՛գ ու գոռո՛գ, ընկողմանել էի կտուրի

մի անկյունը և դիտում էի թոուցիկիս սավառնումը: Նա սավառնում էր ավելի բարձր, քան բոլոր կտուրներից բարձրացող թոուցիկները: Հանկարծ նշմարեցի, որ լողը գլորվում է: Մինչև հասա, լողն ընկավ երեք հարկանի կտուրից ներքև, ուղիղ փողոցի մայթի վրա: Սարսափահար ես կռացա և նայեցի կտուրից ներքև՝ ստուգելու համար, թե արդյոք որևէ մեկի վրա ընկե՞լ է: Մայթը դատարկ էր և ո՛չ ոքին չէր վնասել, բայց իմ սարսափն ավելի աճեց այն հեռապատկերից, որ կարող էր ընկնել մի մարդու վրա, սարսափն ավելի ու ավելի աճեց, երբ պատկերացրի, որ կարող էր ընկնել հորս վրա, որ առհասարակ այդ ժամին էր վերադառնում տուն: Աչքերս մթնեցին, հագիվ կարողացա ինձ ետ քաշել քիվից և վազեցի ներքև, կտրեցի թոուցիկի թելը, սկսեցի արագ կերպով կծկել: Թոուցիկը

եկավ-փաթաթվեց մեր տան դիմացի պարտեզի բարձր թթնուն: Քաշեցի: Ավելի փաթաթվեց: Մտածում էի բարձրանալ ծառը և ազատել թռուցիկը, բայց հանկարծ հորս էջի գոցը պայթեց փողոցում: Քաշեցի, պոկեցի թելն ու բարձրացա հորս սենյակը և լուսամուտից սկսեցի դիտել փողոցը: Ուզում էի իմանալ, թե հայրս պիտի նշմարի՞ լողը: Նշմարեց և հարցրեց ծառային .

Լողն ինչո՞ւ ընկեր է փողոցը:

Ծառան անմիջապես չկարողացավ պատասխանել, էջի սանձից բռնած՝ մոտեցավ լողին և տեսավ թռուցիկի թելի մնացորդը լողի վրա: Ծառան անմիջապես գլխի ընկավ և բացատրեց հորս:

Կանչե՛ք քովս, տեսնան, պատվիրեց հայրս ծառային և վեր բարձրացավ:

Ես անմիջապես որոշեցի անելիքս. ցատկեցի լուսամուտից ներքև և անմիջապես բարձրացա այն խոշոր պահարանը, որտեղ դարսվում էին անկողինները: Պահարանը ծածկվում էր վարագույրով: Բարձրացա անկողինների վրա և պատկեցի, որովհետև գլուխս դիպչում էր առաստաղին:

Ծառան ամեն տեղ նայել էր և չէր գտել: Եկավ ներս և ասաց .

- Հաջի Էֆենդի, չոջուխը չերևար:

Մայրս ներս մտավ:

Հայրս նրան հարցրեց .

Տեներն է, թռուցիկ կը թոցնե, պատասխանեց մայրս:

Պարզ էրք որ մայրս տեղյակ չէր, թե ինչ էր պատահել:

Հայրս բացատրեց նրան: Մայրս երկու ձեռքերով բռնեց քունքերը և բացականչեց .

Վու՛յ, աչքս քոռնար . . .

Պահարանում ես կծկվեցի վախից:

Քիչ անց մայրս սկսեց մտահոգվել իմ ճակատագրով:

Շատ աղե՛կ, եղածը եղեր է, քա չոջուխն ու՞ր է:

Եկան եղբայրներս ու քույրերս: Տան մեջ սկսվեց շտեսնված որոնում: Տան բոլոր ծակուծուկերը քրքրեցին, բացի հորս սենյակից: Ով կարող էր մտքովն անցկացնել, որ հենց այդ սենյակում էի թաքնված:

Եղբայրներիցս ամեն մեկին ուղարկեցին հարևանների և ազգականների տները: Վերադարձան թե՛

Էնտեղ չի գացեր:

Բախշայի ծառերուն վրա նայեցեք, կարգադրեց հայրս:

Եղբայրներս ընկան պարտեզը, վերադարձան թե՛

Չկա:

Մութ է, չերևար, կասկածեց մայրս:

Լուսնի լուս է, պատասխանեց մեծ եղբայրս:

Հայրս լցրեց օդու բաժակը (ես դիտում էի վարագույրի ճեղքից), բռնեց, բարձրացրեց վեր, որ ճնկեր, ձեռքը մնաց օդում: Նա երևում էր չափազանց մտահոգ:

Չոջուխն ի՞նչ եղավ, շնչաց նա:

Նրա ձայնը դողդոջեց և թաղվեց խորը թախիծի մեջ:

Եթե այդ րոպեին ես ցատկեի պահարանից դուրս, հայրս ինձ կգրկեր ու կսեղմեր իր կրծքին, բայց, չգիտեմ ինչու, չարի:

Ակո՛ք, տղաս՛, ձին նստե՛, գնա քաղաք, եկո՛, մութլախա քեռանց տուն է գացեր, ասաց մայրս մեծ եղբորս:

Եվ ետևից պատվիրեց.

Ռիվուվերը հետո առ, եթե շոջուխը հոն է, հետո մի բերեր, կվախնա, թող հոն կենա, քանի մ'օրմեն թո՛ղ տղաքը բերեն:

Ես լսեցի, մի տասնևհինգ րոպե հետո, ձիու առողջ դոփյունը փողոցի սալահատակների վրա:

Մենյակում տիրեց կապարյա լռություն: Այդ լռությունն ինձ ավելի անշարժ դարձրեց: Մնալով անշարժ՝ վրաս քաղցր քուն եկավ: Էլ չիմացա, թե ինչ պատահեց, հանկարծ թրմփացի սենյակի հատակին, գորգերի վրա: Չարթնեցի: Հիշեցի ամեն բան: Ուզում էի փախչել, մեծ քույրս բռնեց: Մայրս վազեց, գրկեց ինձ և, ժպտով ու արցունքով խառն, համբուրեց ինձ: Ես գլուխս սեղմել էի մորս կրծքին, ոչինչ չէի տեսնում, հանկարծ զգացի հորս բեղերը և նրա ծխախոտի հոտը: Հայրս համբուրում էր ինձ և ասում . «Անառակ քեզի, անառակ քեզի»:

Քիչ անց՝ ես դարձյալ լսեցի ձիու դոփյունը փողոցի սալահատակի վրա:

Եղբայրս էր:

Նա հայտնվեց սենյակի շենքի վրա և գոռաց .

Չոջուխը հոն չէ:

Բոլորն սկսան ծիծաղել, ես հորս թևի տակից դիտում էի մեծ եղբորս, որի աչքերի գայրույթը հետզհետե փոխվեց խորը եղբայրական ժպտի: Վազեցի նրա մոտ և փաթաթվեցի մեջքին: Նա ինձ գրկեց, բարձրացրեց վեր: Նա այնքա՛ն բարձրահասակ էր և հզոր:

Այնուամենայնիվ, առավոտյան հայրս արգելեց ինձ թռուցիկ թոցները:

Անցնում էր ոսկյա ամառը, անցնում էր ունայն ինձ համար, սիրտս դատարկվում էր: Ամեն երեկո քարձրանում էի կտուրը, անձկությամբ դիտում թափառող «լուսինները»: Առաջին օրերն այնքան չէի տխրում, բայց քանի օրերն անցնում էին, քանի հալչում էր ամառվա ոսկին, քանի քամին շոյում էր իմ ճակատը և անց կենում, խորը տխրություն էր իջնում իմ հոգու վրա: Մի երեկո, երբ նստած էի կտուրին և ուրիշների սավառնող թռուցիկներն էի դիտում, երեկոյան այն պահին, երբ երկնքից վազում են ծիրանագույն առվակներ, վազում, թափվում են մի վիթխարի և բոսորավառ ծովում, մայրս քարձրացավ կտուրը, որպեսզի ստուգի արևի տակ եփվող քաղցրավենիները . տեսավ ինձ և զգաց իմ անսահման թախիծը, որ սև ամպի նման կանգնած էր այդ փառավոր երեկոյի մեջ: Մոտեցավ մայրս, գրկեց գլուխս և հարցրեց .

Ի՞նչ ունիս, յավրու՛ս:

Ես աչքս հառեցի երկնքին և թափառող «լուսիններին»:

Երկար չկարողացա պահել իմ հայացքը: Աչքերս պղտորվեցին արցունքներից:

Ես հայրիկիդ կրսեմ, թող հրաման տա, որ թոցնես, ամա թելը լողին չպիտի կապես, ասաց մայրս:

Չեմ կապեր, հեկեկացի:

Առավոտյան սկսեցի կառուցել նոր թռուցիկ, ավելի մեծ, քան երբևիցե կառուցել էի:

***

Մեր երիտասարդ ուսուցիչներից մեկը, որի հետ մենք՝ մանուկներս, գրեթե ընկերներ էինք, մի օր հայտարարեց .

Տղա՛ք, ձեզի տանիմ մեր գյուղը:

Մենք լսել էինք, որ նրանց գյուղը Մաստառի ստորոտումն է, դարավոր ծառեր կան այնտեղ, ծառեր, որոնց բներում մի ողջ գյուղական ընտանիք կարող էր

տեղավորվել և ապրել: Լսել էինք նաև, որ նրանց գյուղի եկեղեցու տակից ջուր է գալիս այնքան առատ, որ կարող էր երկու սայլ, իր եզներով, քշել տանել: Նրանց գյուղի առաջով անցնում էր Արածանին, կապույտ և վետվետող ժապավենի նման:

Հետիոտն ճանապարհի ընկանք երեկոյան, ցերեկվա արևից խուսափելու համար: Գնում էինք կտրուկ ճանապարհներով, երբեմն քայլելով արտերի վրայով: Մեր ոտների տակ՝ ոսկյա արտերը, իսկ վերևում՝ կապույտ գմբեթը աստղերով: Կատակում ենք, հոհոում, կռանում ենք, ջուր խմում վագող առուներից, վճիտ և երգեցիկ առուներ, որոնց եզերքների խոտը թարմագեղ կանաչ է՝ ինչպես ճիշը մանուշակագույն գիշերում:

Մտանք ցորենի անսահման մի դաշտ:

Երկինքը գնալով ցածրանում էր, աստղերը թափվում են մեր աչքերի մեջ: Ջինջ լռությունը խանգարում էինք միայն մենք և ընկնող ասուպները:

Կուզեք մնանք էստեղ, մինչև լուսաստղը երևա, հայտարարեց ուսուցիչը:

Բոլորս էլ կանգ առանք:

Լռությունն ավելի լոեց, երկինքն ավելի ցած իջավ:

Երկարեցինք հասկերի վրա:

Օդը ջինջ է, մաքուր, ինչպես առվակների ջրերը:

Ո՛չ մի շուկ: Քնող ընկերների շնչառությունն է միայն լսվում, կարծես ոսկյա հասկերն են շնջում:

Ուզում եմ, որ ամեն ինչ կանգ առնի, ինչպես որ կա՝ երկինքն աստղերով, հողը՝ հասկերով, լռությունն իր ջինջ կապույտով:

Մի փոքրիկ ամպ, սավանի չափ, շղարշային սպիտակ, չգիտեմ որտեղից երևաց և սկսեց օրորվել մանիշակագույն մշուշում: Օրորվեց, տարածվեց, նոսրացավ և

լուծվեց, ինչպես մի երազ: Աչքերս փակվում են, բայց ես սպասում եմ լուսաստղին:

Հանկարծ լսեցի ընկերներիս ձայնը: Բաց արի աչքերս արևը լողում էր հասկերի վրա:

Արևը զարթեցրեց դաշտում նոր բուրումներ, որոնք թաքնվել էին գիշերվա ծոցում: Ջարթեցին և գույները: Ջարթեցին բյուրավոր թռչունները:

Ամեն ինչ զարթեց արևի հետ:

***

Ամեն երեկո մեր տան կից Ալեք աղան դուրս էր գալիս, ձեռքերը դնում գրպանը և անշարժ նայում անցնող-դարձողին:

Շատերը նրան բարևում էին, նա հազիվ աչքերից մեկը խուփ էր անում՝ իբրև պատասխան:

Ալեք աղան 45 տարեկան կար: Ամուրի էր: Բայց նրա ամուսնանալու մասին ամբողջ մեր թաղը խոսում էր:

Պատմում էին, որ քսան տարուց ի վեր ծնողներն արդեն մեռել էին, ճգնել էին ամուսնացնել նրան, բայց ոչ ոք չէր ցանկացել աղջիկ տալ:

Ալեք աղան ո՛չ խնող էր, ո՛չ բարկացող և ո՛չ էլ չքավոր: Նրա բնավորությունը մեղմ էր: Այդ բնավորությունը բաղդատում էին իրենց կովի հետ:

Հակառակ այդ մեղմ, կովային բնավորության, որին սիրարհար էին աղջիկ ունեցող մայրերը, Ալեք աղայի դեմքը դաժան էր, գիշերը երեխաները նրանից սարսափում էին, մինչև անգամ շատ մոտիկ մարդիկ վախենում էին նրա տեսքից: Եվ այդ բոլորը նրա միրուքի, սև, երկար միրուքի պատճառով: Այդ միրուքը նրան դարձնում էր ահեղ: Այդ միրուքի համար էլ Ալեք աղան չկարողացավ գտնել մի աղջիկ այս աշխարհում հոգու և մարմնի մխիթարության համար:

Ալեք աղայի չամուսնանալն իր համար ողբերգություն չէր, որովհետև, ըստ երևույթին, նա արդեն հասել էր մխիթարիչ փիլիսոփայության, բայց ոչ մեկ փիլիսոփայություն չէր կարող փրկել նրա քրոջը՝ Իսկուհուն, որ Ալեք աղայից հինգ տարով փոքր էր:

Մինչև մեծ եղբայրը չամուսնանար, փոքր քույրն իրավունք չունեիր ամուսնանալու: Այդպես էր այդ աշխարհի օրենքը:

Ինչպե՞ս քույրը մարդու ծոցը մտնա, երբ աղբարը կնկա ծոց չի մտեր, պատճառաբանում էին այդ աշխարհի մարդիկ:

Մեծ եղբոր գործած հանցանքը միայն կարող էր արդարացնել փոքր քրոջ գործելիք հանցանքը:

Քառասուն տարեկան Իսկուհուն այլևս ոչ մի փիլիսոփայություն չփրկեց, հակառակ նրան, որ թե՛ Ալեք աղան և թե՛ մոտիկ ազգականները համաձայնեցին, որ առանց մեծ եղբոր ամուսնանալուն փոքր քույրը կարող էր ամուսնանալ:

Էլ ո՞վ գրոշ կտար Իսկուհուն:

Իսկուհին մնաց տանը:

Նրա մեջ աճեց մի անլուր կատաղություն, պառավ կույսի կատաղություն:

Աղմուկ, ճչոց, ամանների կոտրատում, շոա՛խկ, շոու՛խկ:

Այս աղմուկի մեջ երբեմն լսում էինք Ալեք աղայի մեղմագին ձայնը՝ «Յավա՛շ, յավա՛շ, ամոթ է»:

Բայց Իսկուհու համար այլևս ոչ մի ամոթ: Ծնվել էր, ապրել, մեծացել, և ոչ ոք նրան չէր գրկել ու կրծքին չէր սեղմել, էլ ի՞նչ ամոթ:

Շոա՛խկ... Իսկուհին ճաշի ամանը, ճաշով միասին, տվեր էր Ալեք աղայի գլխին, միրուքը ողողել էր յուղաջրով:

Ամայի և մեծ տան մեջ մնացել էին երկու ամուրի և խոշտանգում էին իրար:

Թեև Ալեք աղան մեղմ էր, բայց անտանելի էին նրա ամուրիական սովորույթները, որոնք կարծր էին, համատ:

Երբեմն Իսկուհին կատաղում էր կովի հանդեպ, երբ նա գարունքին սկսում էր բառաչել և Ալեք աղան պատրաստվում էր տանել նրան գյուղ, որպեսզի բառաչը դադարեցնել տա: Չբավականանալով կովին քացի տալով և անհիծելով՝ բաց էր անում պահարանը, դուրս քաշում մի քանի հին, թանկագին ամաններ, նետում, կոտրում:

Ամանները կոտրատում էր, որ հանգստանա:

Ալեք աղան երբ տեսնում էր այդ, մեղմագին ասում էր .

Աղեկ ըրիր, հանգստացար:

Հաջորդ օրը Ալեք աղան կովը գյուղ էր տանում, Հանգստացնել էր տալիս և ետ բերում:

***

Ալեք աղան մեր փողոցի միակ Հասակավոր ամուրին չէր: Նրա տնից մի քանի դուռ վերև ապրում էր Հաջի Սողոմոնը:

Ամեն անգամ, որ Ալեք աղայի մասին խոսվում էր, Հաջի Սողոմոնը միայն մի բան էր ասում .

Ալեքն ըլ ինձի պես էջ է:

Հաջի Սողոմոնը քառասունն անց, բավական սպիտակ գլխով, աչքերը շաշ և խելքից էլ խեղճ մի մարդ էր, որ էջի փալան նորոգելով էր ապրում:

Նրա ուշ ամուսնանալու պատճառն իր ընտանեկան դրությունն էր:

Նրա ամուսնության հարցը բավական հասունացած էր, երբ հայրը մեռավ: Մի քանի տարի անցավ՝ մայրը մեռավ, մոր մեռնելուց մի երկու տարի հետո, հորաքույրը նրան հազիվ համոզեց ամուսնանալ, բանտարկեցին: Բանտից դուրս եկավ՝ իրան հոռետեսության տվեց:

Այսպես անցան տարիներ, գլուխը սպիտակեց, մի քիչ սկսեց հազալ: Ինքն էլ, բոլորն էլ համոզվեցին, որ ամուսնանալն այլևս չպետք է ուշացնել, և հաջի Սողոմոնն ամուսնացա՛վ:

Սովորություն կար այդ աշխարհում, որ երբ հարսնուհիները գնում էին տուն, և փեսան քաշվում էր իր հարսի հետ առանձին սենյակ, թաղի բոլոր 10-ից 15, մինչև 16 տարեկան տղաները հավաքվում էին առագաստի սենյակի լուսամուտի տակ և սկսում էին դաժան, անգութ մի կատակ:

Երեխաներից յուրաքանչյուրն իր հետ բերում էր մի որևէ առարկա, որով կարողանար ամենասանախորժ աղմուկը ստեղծել: Մեկը՝ դատարկ տակառ, մյուսը՝ մի թիթեղե նավթի սնդուկ, մի ուրիշը՝ բոժոժներ, հաջորդը՝ մի գուռնա, թմբուկ, շատերը՝ միայն երկու տափակ տախտակներ, շատերն էլ՝ երկաթի կտորներ: Ունանք միայն գոռում էին, ցատկում, աղմկում, ունանք՝ միայն հրահրում կատակը: Այս բոլորի հետ հավաքում էին նաև թաղի շները, որոնք, միևնույնն էր, մինչև առավոտ պետք է հաչեին կամ ոռնային, ավելի լավ էր խառնվեին իրենց ցերեկվա ընկերներին:

Երբ հաջի Սողոմոնի հարսնուհիները գիշերվա ժամը 12-ին հեռացան պարտեզից (ամառ էր, և հարսանիքը պարտեզումն էր), վառվեց հաջի Սողոմոնի սենյակի ճրագը, և մեկը փակեց լուսամուտի վարագույրը:

Երեխաները հավաքվեցին հաջի Սողոմոնի լուսամուտի առաջ և սկսեցին աղմկել:

Անասելի աղմուկ, անողորմ, վայրենի, բարբարոս մի աղմուկ:

Ամբողջ թաղը զարթնեց:

Կտուրների վրայի անկողիններից մարդիկ բարձրացան սպիտակ շորերով,
եկան շարվեցին քիվերի վրա:

Երբ աղմուկը մի քիչ դադարում էր, որպեսզի ավելի անախորժ կերպով վերսկսի,
կտուրների վրա գտնված մարդիկ հոհոում էին բարձրաձայն և ավելի
քաջալերում երեխաներին:

Հաջի՛ Սո՛ղո՛մո՛ն . . . աղաղակում էր մեկը, մյուսները միանում էին, հաջի՛
Սո՛ղո՛մո՛ն . . . և այս աղաղակին հաջորդում էր տակառի, տախտակների,
երկաթի, գուռնայի և թմբուկի անագորույն երաժշտությունը:

Հաջի Սողոմոնն ամուսնացե՛ր է . . .

Խումբը կրկնում էր .

Հաջի Սողոմոնն ամուսնացե՛ր է . . . և՛ էլի անկարեկիր աղմուկ:

Բոլոր փեսաներն էլ այդ ցույցը բնական և սովորական էին համարել, լուռ լսել և
շարունակել գիշերում ապրել առավոտը մի նոր կյանքի, բայց Հաջի Սողոմոնը
չհամբերեց, բաց արեց լուսամուտը, սպիտակ շապիկով մինչև մեջքը դուրս
ընկավ և սկսեց հայհոյել .

Չե՞ք ամչնար, ի՞նչ է, գացեք հորերնուդ քով, մորերնուդ քով, շա՛ն որդիներ . . .

Հաջի Սողոմոնն այնքան բարձր էր գոռում, որ կոկորդը քորվեց, սկսեց հազալ և,
չկարողանալով բոլորն ասել, փակեց լուսամուտը և քաշվեց ներս:

Տանիքների վրա բարձրացավ ընդհանուր և սրտագին մի հոհոոց:

Վա՛յ էջի՛ գլուխ, չկրցավ սապր ընել, ծո՛, ի՞նչ ես դուրս եկեր, մու՛տ կնկանդ
ծոցը, ասում էին շատերը:

Իսկ կատակողների խումբը վերսկսեց իր աղմուկն այնպիսի վերանորոգված
վայրենությամբ, որ Հաջի Սողոմոնին հասցրեց ջղայնության չտեսնված
գազաթնակետին:

Հաջի Սողոմոնն էլի բացեց լուսամուտը և խորագույն լրջությամբ հայտարարեց .

Հեռացե՛ք, կըսիմ:

Հաջի Սողոմոնն ամուսնացե՛ր է . . . գոռաց մեկը, և մյուսները կրկնեցին . Հաջի Սողոմոնն ամուսնացե՛ր է . . .

Հաջի Սողոմոնն ամուսնացե՛ր է, հա՛, դուք Հաջի Սողոմոնի քեֆին քեհյա՞ն ե՛ք, բոզի լակոտներ, ձեր մորը, հորն ի՞նչ ըսեմ, անկիրթներ, պատասխանեց Հաջի Սողոմոնը:

Կատակողները նշմարեցին, որ մեկը մթնում ետևից նրան քաշում է ներս և լուռ աղաչում .

Սողոմոն աղա, ձե՛ն մի հաներ, օսանմիշ կըլլին, կհերտկին կերթան:

Աղջի՛, թո՛ղ, աղաղակեց Հաջի Սողոմոնը և ետ քաշվեց:

Տանիքների հոհոռոցի հետ բարձրացավ էլի մի սարսափելի աղմուկ:

Հե՛յ, հաջի Սողոմոն, կրնաս նը, քնացիր:

Հաջի Սողոմոնը կնիկ է առե՛ր . . .

Հաջի Սողոմոնը փախան տի շինե կնկանը համար:

Վա՛յ, հաջի Սողոմոն, կնիկ կառնես, հա՞:

Թմբուկ, տախտակ, թիթեղ, երկաթ, գուռնա, աղաղակ, ճշոց, հրհոռոց ամեն ինչ խառնվեց իրար, շարունակվեց կատաղի այդ կատակը:

Երեխաներից մեկը, կլոր, կարճահասակ, խուճուճ մազերով, հաստ ձայնով, փայլուն և չարաճճի աչքերով, կանգնեց մեջտեղը, լուսնկայի լույսի տակ նշմարելի էր նրա հաստ շրթունքների վրայի չոր ծիծաղը, և հայտարարեց .

Տղաքնե՛ր, գիտես քի հաջի Սողոմոնը քնացավ, բարձրանանք փենջերեն:

Մի քանիսը ցատկեցին և սկսան մագլցել պատուհանը:

Երբ մեկը բարձրացավ լուսամուտը և սկսեց թակել, հաջի Սողոմոնն արագ կերպով բաց արեց լուսամուտը և բռունցքի մի հարվածով վար գլորեց բարձրացողին: Ընկնողն անվնաս էր, բայց դա կատաղեցրեց մանուկ ամբոխին: Սկսեցին էլի բարձրանալ:

Հաջի Սողոմոնը հանկարծ հայտնվեց փողոցում՝ սպիտակ շապիկով ու վարտիքով, սկսեց աջից-ձախից խփել:

Մանուկները ցրիվ եկան, բայց հաջի Սողոմոնը բռնեց երեխաներից մեկին, գցեց ոտի տակ ու սկսեց քացով տալ այնքան, որ երեխայի շունչը կտրվեց:

Հաջի Սողոմոնի նորահարսը լուսամուտից, մի սպիտակ սավան գլխին, աղաղակում էր աղիողորմ լացով .

Սողոմոնն աղա, ոտքդ պագնեմ, ներս եկո՛ւ:

Հաջի Սողոմոնը չէր լսում, շարունակում էր քացի տալ շունչը կտրված երեխային:

Կտուրներից աղամարդիկ ցատկեցին և բռնեցին նրան:

— Չե՞ս ամչնար, էշշեկ, տղան մեռավ, ի՞նչ պատասխան տի տաս:

Թո՛ղ սատկի, ես էլ մարդ իմ:

Երեխայի վրա ջուր թափեցին, բայց անօգուտ: Երեխան մեռել էր:

Ոստիկանությունը վրա հասավ: Հաջի Սողոմոնը, շապիկով, վարտիքով ձերբակալվեց և տարվեց:

Ամբոխը ցրվեց: Տիրեց խոր լռություն:

Միայն հաջի Սողոմոնի նորահարսն էր, որ ամբողջ գիշերը լաց էր լինում և ասում.

Պսակս կիսատ մնաց:

Է՛հ, մնաց, մնաց, մխիթարում էր մի հարևանուհի, նորեն կը կարգվիս, աղեկ որ ուրիշ բան չպատահեց:

Այսպես, հաջի Սողոմոնը չկարողացավ մտնել ամուսնական կյանքի շենքից ներս:

Նրա հարսնացուն մի քանի օր սպասեց հաջի Սողոմոնի տանը, մորաքրոջ հետ, և ապա նա էլ վերադարձավ մորանց տունը:

Խեղճը ձեռք չդիպած ետ գնաց, ասում էին հարևանները:

***

Մթնշաղ է, բայց փողոցում շատ մարդիկ կան, օդը տաք է: Գարնան օրեր:
Լուսին:

Ես փողոցում խաղում եմ: Հանկարծ սկսեց մի իրարանցում: Մարդիկ հավաքվեցին փողոցի մի կետում, ինչպես հավերն են հավաքվում, երբ կուտ են գցում:

Հավաքված բազմությունը լուռ է, մինչև անգամ որոշ մտատանջություն կա նրանց դեմքերի վրա:

Վազեցի:

Երկու ոստիկան պաշարել են մեր հարևան Նշան աղային և քաշքշում են: Նշան աղան ոզի ի բռին պայքարում է նրանց դեմ:

Նա կռնակի վրա մի մեծ կողով ունի: Ըստ երևույթին, կողովը ծանր է: Նշան աղայի քամակը կորացել և պարզապես կքել է այդ ծանրության տակ, վզի երակներն ուռել են:

Ի՞նչ կա կողովի մեջ, հարցնում են ոստիկանները:

Խաղող է, պատասխանում է Նշան աղան:

Ոստիկանները սկսում են հռհռալ: Գարնան ի՞նչ խաղող: Նշան աղան շփոթվել է, սխալ պատասխան է տվել:

— Չոր խաղող է, չամի՛չ, ուղղում է Նշան աղան:

Ոստիկանները պնդում են, որ կողովը ցած դնի և բաց անի:

Մարդիկ սփրթնում են: Պարզ է: Նշան աղան փամփուշտ է փոխադրում և բռնված է:

Մարսափելի դժբախտություն, նրան սպասում է բանտ, արսոր, թերևս կախաղան:

Իջեցո՛ւր կողովը, բա՛ց:

Նշան աղան դիմադրում է, ապա և աղաչում, պաղատում:

Կբանամ, միայն տուն տանիմ, հոնտեղ բանամ, խնդրում է նա:

Բայց ոստիկանները համատում են, հակապետական գործ են բռնել, ուզում են հանդիսավորություն տալ, անպայման կվարձատրվեն բռնակալության կողմից:

Նշան աղան դառնում է բազմության և պաղատում ամեն մեկին:

Ոչ որ չի միջամտում: Վախենում են:

Վերջապես ոստիկանները բռնի կերպով ցած են գցում կողովը: Ինչ-որ ճշոց է լսվում: Բաց են անում կողովը, միջից դուրս է գալիս մի կին, երեսը ծածկած, ճշում է ու լաց լինում:

Նշան աղան միայն մի ուղղությամբ հառել է բյուրեղացած, հիմարացած աչքերով:

Ահաբեկված բազմությունը հանկարծ սկսում է բարձր և անգութ հռչակոց, դիվային մի ծիծաղ, և մեկը սկսում է աղաղակել .

Նշան աղան սեփեթով բոզ կտաննե՛ . . .

Այդ աղաղակին խառնվում են ուրիշ աղաղակներ:

Բոզը սեփեթեն դուրս եկավ . . .

Վա՛յ խայտառակ հերիֆ, բոզը սեփեթին մեջ է դրեր . . .

Կինն ուզում է փախչել, ոստիկանները բռնում են:

Բազմության մի մասը պաշարում է Նշան աղային, մյուս մասը՝ կնոջը, ծափ են տալիս ու ծաղրում:

Նշան աղան փախչում է: Բազմությունը, թողած կնոջը, ընկնում է նրա ետևից:

Սեփեթով բոզ կտաններ, բռնեցի՛ն . . .

Ոստիկանները բաց թողին կնոջը, որը հրդեհից ահաբեկվածի նման, փախավ և կորավեց:

Ոչ ոք չիմացավ, թե ո՞վ էր և ո՞ր գնաց:

Նշան աղան հասավ տունը, բայց չմտավ ներս, առաջ անցավ, որպեսզի բազմությունը չխոնավի դռան առաջ: Բազմությունը հետևեց նրան՝ շարունակելով անգութ ծանակր:

Նա մտավ մի նեղ փողոց, դուրս եկավ մյուս լայն փողոցը՝ բազմությունը ետևից:

Աղաղակները շատացան, որովհետև բազմությունը շատացավ:

Տեսնելով, որ ելք ձկա, Նշան աղան նորից դարձավ դեպի մեր փողոցը և մտավ իր տունը:

Բազմությունը խոնվեց դռան առաջ: Բերնեբերան դեպքը մեծացավ, մի կինը եղավ երկու:

Մի անբողջ ժամ հոհոացին, աղաղակեցին և ցրվեցին: Նշան աղան մի քանի օրից հետո հագիվ դուրս եկավ:

Ասում էին, որ ծանոթներից մեկին ասել էր . «Հիսուն գիրեն մսի համար քաղաքի մեջ խայտառակ եղա»: